

Rozhovor s historičkou Prof. Dr. phil. Emíliou Hrabovec, členkou Pápežského výboru pre historické vedy, II. časť

16. decembra 2022 ✚ Cirkev História Spoločnosť ✚ Rozhovory

Vzťah slovenského národa a katolíckej Cirkvi patrí ku kľúčovým otázkam našich dejín, ktoré boli od svojho začiatku úzko spojené s kresťanstvom. Osvetlenie všetkých súvislostí tohto nie vždy harmonického a jednoznačného vzťahu patrí k základným úlohám slovenskej historiografie.

Osobou, ktorá venovala tejto úlohe takmer celú svoju vedeckú kariéru, a ktorá dosiahla v danej téme úspechy presahujúce lokálny národný rozmer, je nepochybne Prof. Dr. phil. Emília Hrabovec, ktorá bola taká láskavá a poskytla portálu Christianitas rozhovor.

predchádzajúca časť rozhovoru:

Rozhovor s historičkou Prof. Dr. phil. Emíliou Hrabovec, členkou Pápežského výboru pre historické vedy, I. časť

Zdroj: wikimedia commons

Cirkev sa na Slovensku po roku 1945 ocitla, na rozdiel od Cirkvi v českej časti reštaurovaného česko-slovenskej štátu, v úlohe porazenej inštitúcie, ktorej sa kládli za vinu vojnové zločiny. Aký bol pohľad českej časti katolíckej Cirkvi na represálie voči katolíkom na slovenskom území, na zákaz katolíckej tlače a katolíckeho školstva?

Hoci v roku 1945 bolo z vôle víťazných veľmocí obnovené Československo, v ktorom veľmoci videli lepšiu záruku uskutočnenia svojich politických a ideologických cieľov než v samostatnom slovenskom štáte, vnútorne zostalo štátom veľmi heterogénnym, spájajúcim dve krajiny s rôznym historickým vývojom, identitou, kultúrou, vzťahom k náboženstvu i k československému štátu.

České obyvateľstvo vnímalo historický vývoj po roku 1938 cez prizmu rozkladu Československej republiky, s ktorou sa identifikovalo ako s českým národným štátom, a utrpenia počas rokov okupácie a rok 1945 víťalo ako národné oslobodenie. Pod dojmom sympatií k idealizovanému sovietskemu osloboditeľovi vyústili

tradične silné liberálno-socialistické a komunistické tendencie českého prostredia a hlboko zakorenená historická interpretácia národných dejín ako procesu emancipácie spod katolíckeho a rímskeho vplyvu do silného posunu doľava, emocionálneho príklonu k Východu a vo voľbách v máji 1946 do víťazstva komunistickej strany.

Ani český katolicizmus, oslabený dlhodobou sekularizáciou spoločnosti, masovými stratami veriacich v medzivojnovom období a marginalizáciou v národnom spoločenstve, ktorá ho nútila neustále dokazovať vlastnú národnú lojalitu a pristupovať na kompromisy, nezostal v povojnovej eufórii imúnny voči silnej vlne nacionalizmu a ľavicových a prosovetských sympatií, ktoré boli v časti českých katolíckych kruhov prítomné už v medzivojnovom období, živili sny o harmónii medzi kresťanstvom a socializmom a viedli k idealizácii ľudovej demokracie ako cesty k spravodlivejšej a pokrokovejšej spoločnosti, k obdivu Sovietskeho zväzu a slepej dôvere v Stalina a jeho cirkevnú politiku, ktorá z pragmatických dôvodov dočasne pribrzdila náboženské prenasledovanie, aby povzbudila patriotizmus a vojnovú mobilizáciu obyvateľstva.

Sekularizačné dôsledky malo aj vyhnanie vyše troch miliónov prevažne katolíckych sudetských Nemcov, ktoré niektoré pohraničné kraje premenilo na skutočné „misijné územie“. Vonkajším výrazom idealizácie Sovietskeho zväzu a komunizmu boli Leninove a Stalinove obrazy na stenách katolíckych inštitúcií, sovietska hymna, ktorá zaznievala pri rôznych náboženských oslavách, kosák a kladivo a oslavné články na októbrovú revolúciu na stránkach českej lidáckej tlače a vo verejných príhovoroch lidáckych politikov, a neskôr tiež slávnostné Te Deum, ktoré pražský arcibiskup Josef Beran odslúžil po voľbe komunistu Klementa Gottwalda za prezidenta republiky.

Agitácia komunistov v roku 1947

zdroj: wikimedia commons

Situácia na Slovensku bola úplne odlišná. Slovenská historická pamäť viazala rok 1939 na zrod prvého moderného slovenského štátu a povojnové udalosti vnímala vo svetle jeho nedobrovoľnej straty, politických represálií proti všetkým tým, ktorí neboli ochotní bezpodmienečne prijať, že „Praha bola ich jedinou záchranou“, ako sa vyjadril prezident Beneš v rozhovore so chargé d'affaires apoštolskej nunciatúry Raffaelom Fornim, protikatolíckych opatrení a postupného preberania moci komunistickou stranou, ktorú väčšina slovenských voličov vo voľbách v roku 1946 jasne odmietla. Aj vonkajším diplomatickým pozorovateľom udieralo do očí, že namiesto nadšenia z oslobodenia cítilo slovenské obyvateľstvo skôr „nostalgiu za Tisovými časmi a za nezávislosťou od Prahy, ktorej sa krátky čas tešili“, ako sa vyjadril taliansky vyslanec v Prahe.

Veľmi odlišná bola aj situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku. Na rozdiel od Cirkvi v českých krajinách, ktorej sa v atmosfére Národného frontu dostávalo chvály za jej český patriotizmus a otvorenosť voči pokroku a ktorá – s výnimkou sudetskonemeckých katolíkov – v prechodnej ľudovodemokratickej fáze zostala ušetrená od perzekúcií, Cirkev na Slovensku, hlboko zakorenená v identite širokých ľudových vrstiev, ktorej boli až na málo výnimiek cudzie ľavicovo-prokomunistické sympatie a ktorú ľudovodemokratický režim považoval za oveľa silnejšieho ideologického odporcu než český katolicizmus a vďaka tradičnej spätosti medzi národnou a náboženskou identitou Slovákov aj za jednu z najvážnejších prekážok pre „splynutie“ oboch národov a jednotu štátu, sa od prvých povojnových dní stala terčom tvrdých úderov. Patrila k nim konfiškácia katolíckych škôl a zrušenie katolíckej tlače, ale aj uväznenie dvoch biskupov a početných kňazov a katolíckych laikov. Tieto opatrenia a rétorika, ktorá ich sprevádzala, mali Cirkev na Slovensku za jej slovenský patriotizmus naopak potrestať, kompromitovať, paralyzovať a prinútiť k tomu, aby aj vnútorne prijala novú „československú“ a „pokrokovú“ identitu. Arcibiskup Karol Kmeťko vo svojej svedeckej výpovedi pred Národným súdom vyjadril pocit psychologické porážky a existenčného ohrozenia, rozšíreného medzi slovenskými katolíkmi, slovami: „To ale nie je ešte peklo, to môže byť očistec.“

Bezpodmienečné stotožnenie sa českých katolíkov s československým štátom a s predstavou, že historickým osudom Slovákov je vliať sa do československej jednoty a slovenská emancipačná túžba je iba zradou, volajúcou po treste, mala smutný dôsledok, že s malými výnimkami sa českí katolíci nepostavili za svojich slovenských bratov vo viere, ale naopak solidarizovali sa s českými ľavicovými stranami v protislovenských postojoch. Tiché napätie sa prejavilo aj na úrovni episkopátu: hoci pod pastierskym listom, prijatým na prvom povojnovom spoločnom zasadnutí českého a slovenského episkopátu v Olomouci v novembri 1945, bola podpísaná aj najvyššia cirkevná autorita na Slovensku – arcibiskup Kmeťko, ani Kmeťko, ani spišský biskup Vojtaššák – vtedy dvaja z troch riadnych diecéznych biskupov na Slovensku – sa na konferencii nezúčastnili a pastiersky list sa obsahovo venoval výlučne českým otázkam, nespomenúc ani slovom perzekúciu Cirkvi na Slovensku. Oslavy svätovojeťšského jubilea v roku 1947, plánované ako „cirkevnoštátny fundament štátu“, sa na Slovensku vôbec nekonali. Zmýšľanie drvivej väčšiny katolíkov dobre vyjadril arcibiskup Kmeťko, keď pred Národným súdom v januári 1947 povedal, že slovenskí katolíci sú za československý štát, lebo nemôžu mať vlastný slovenský štát, keby však takáto možnosť bola, dali by jej prednosť.

Obdobie rokov 1945 až 1948 bolo akýmsi plazivým prechodom k etablovanému komunistickému režimu. Nešlo o okamžitý prevrat, ale o postupné sťahovanie slučky. Pripomína podľa Vás súčasná doba v niečom toto postupné zavádzanie ľavicovej a marxistickej diktatúry, alebo je to len dojem nezasvätených pozorovateľov?

Žiaľ, pripomína, a to tak formou a metódami ako obsahom. Formou a metódami postupného „ukrajovania“ zo slobodného priestoru, „prispôsobovania“ čoraz gumenejších paragrafov, marginalizácie alebo zastrasovania akejkoľvek nielen politickej, ale aj myšlienkovvej opozície a vytvárania ekonomických podmienok, ktoré ľuďom berú aj zvyšky hmotnej nezávislosti od systému. Zostáva aj základná politická metóda jakobínsko-boľševickej diktatúry, ktorú možno zhrnúť do maximy: tolerujeme všetky mienky okrem tých, ktoré nám protirečia. Jej uplatňovanie je však oproti minulosti predbežne sofistikovanejšie, zamerané na deformáciu a manipuláciu povedomia, na vnútorné rozhlodanie identity, viery a historickej pamäte osobitne mladých ľudí.

I obsahy sú v jadre identické, paradoxne napriek hlasným antikomunistickým odvolávkam dnešných establišmentov a ich služobníkov. V jadre sme aj obsahovo konfrontovaní s novými podobami diktátorsky presadzovaného (neo)marxizmu s jeho materializmom, opovrhnutím dôstojnosťou ľudskej osoby a odporom voči prirodzenému právu. Nie je náhodné, že terčom ideologickej nenávisti sa stali najmä prirodzenoprávne kategórie národa a rodiny a identita Bohom stvorenej ľudskej osoby.

Ako odborník na cirkevné dejiny nepochybne aplikujete skúsenosti a vedomosti z histórie na súčasné deje v nej, a zrejme dokážete do značnej miery posúdiť aj smerovanie Cirkvi do budúcnosti. Ako vnímate súčasnú situáciu v katolíckej Cirkvi, ktorú mnoho veriacich vníma ako krízovú?

Nepoviem nič nové, keď so žiaľom skonštatujem, že Katolícka cirkev dnes prežíva jednu z najhlbších, ak nie vôbec najhlbšiu a najvážnejšiu krízu svojich dvojtisícročných dejín. Katolícka cirkev je v epicentre priam apokalyptického zápasu Dobra so Zlom, ktorý už dávno videli prichádzať mnohé omilostené duše, vizionári, mystici, pápeži, medzi nimi Lev XIII., Pius XII. či Ján Pavol II. Je málo známe, ako naliehavo si tento zostrojujúci sa zápas osobitne v časoch svojho väzenia uvedomoval aj biskup Ján Vojtaššák. Jeho odpoveďou bola bezpodmienečná vernosť Bohu, Cirkvi a národu až po mučenie. Starý biskup tak na svojich útlých pleciach v duchovnom zmysle „držal“ kresťanské Slovensko. To je najhlbšia príčina, pre ktorú ho dnešní nepriatelia Cirkvi i národa tak veľmi nenávidia.

Dobový text Před pětičlenným senátem státního soudu v Praze bylo v pátek 31.března 1950 za předsednictví dra.Nováka zahájeno veřejné přelíčení s deseti obžalovanými řádovými knězi. Tři z nich jsou vysokými církevními hodnostáři s pravomocí biskupa, jiní jsou typicky politickými kazateli. Žaloba viní všechny obžalované, že jako věrní služebnici Vatikánu, jemuž jde především o rozšíření a udržení světské moci, pracovali v jeho špionážních službách, prováděli podvratnou činnost proti ČSR v zájmu Vatikánu, mocnosti nám nepřátelské, usilovali o státní převrat a dopustili se zločinu velezrady a až na obviněného Mikuláška i zločinu vyzvědačství. Zleva na lavici obžalovaných František Šilhan, provinciál české provincie jezuitů, ThDr. Josef Sylvestr Braitto, profesor teologické fakulty v Olomouci a řeholní kněz řádu dominikánů v Olomouci, ThDr. Ján Mastiliak, řeholní kněz řádu redemptoristů v Obořišti a rektor Bohosloveckého ústavu v Obořišti.

zdroj: wikimedia commons / ČTK Vintage Photo

V zápase, v ktorom sa dnes Cirkev ocitla, nejde o domnelé „vonkajšie veci“, ale o samotnú podstatu a identitu Cirkvi a jej poslanie. Historicky videné bolo v dejinách Cirkvi prenasledovanie normálnym stavom, obdobia bez očividných perzekúcií boli výnimkami a aj v nich pod povrchom tleli mnohé proticirkevné idey, pripravujúce sa na prepuknutie. Prenasledovanie a odpor však spravidla prichádzali zvonka, boli preto relatívne ľahko identifikovateľné a bolo ľahšie proti nim bojovať. Dnes sa zápasy vedú aj v samotnom vnútri Cirkvi, často zahalené do domnelo evanjeliových hesiel, za ktorých zneužitím sa však skrýva strata viery, následne strata ochoty za vieru trpieť, strata zmyslu pre „Božie“ vnímanie vecí a jeho nahradenie vnímaním príliš „ľudským“, teda pozbaveným pohľadu na večnosť, a v konečnom dôsledku do zvykových slov zahalený katolícky ateizmus. V situácii, keď sú masy veriacich vystavené totálnej manipulácii vedomia a identity má na nich tento vnútorný zápas mimoriadne zhubné dôsledky, vyvoláva pocit opustenosti a posilňuje ich dezorientáciu, redukciu viery na zvyšky subjektívnych emócií alebo jej úplnú stratu.

Nevieme, čo nám prinesie budúcnosť, môžeme sa však bezpečne oprieť o istotu, že Kristus svoju Cirkev a svojich verných nikdy neopustí, nech by prišli akékoľvek skúšky. Osobne som tiež presvedčená, a práve štúdium slovenských dejín ma v tomto presvedčení utvrdzuje, že Slovensku v tomto duchovnom zápase

pripadla dôležitá úloha. Pripomínali nám ju už mnohí, aj Ján Pavol II. Možno sme si niekedy vo chvíľach eufórie mysleli, že to bude konečne úloha naplnená slávou. Obávam sa však, že to bude skôr tak, ako to vyjadrujú celé naše dejiny a ako to vo svojej homílii v jubilejnom svätocyrilskom roku 1969 v rímskej bazilike sv. Klimenta povedal slovensko-kanadský biskup Michal Rusnák: slovenský národ je národom vyvoleným, ale nie v zmysle vyvolenosti slávy, moci a bohatstva, ale vyvolenosti kríža, ktorý je jeho národným symbolom. Lenže vyvolenosť kríža vedie cez Kalváriu. Verím však, že Boh, naša nebeská patrónka Sedembolestná Panna Mária a veľké zástupy našich slovenských svedkov a mučeníkov, našich verných matiek a otcov, ktorí nás predišli na ceste do večnosti, nám budú pomáhať, aby sme tieto skúšky zvládli.

Ďakujeme za rozhovor, otázky kládol redaktor portálu Christianitas, Branislav Michalka

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/rozhovor-s-historickou-prof-dr-phil-emiliou-hrabovec-clenkou-papezskeho-vyboru-pre-historicke-vedy-ii-cast/>